

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE
DOI Number: 10.53844/flsf.1163378

GELENEĞİN ANLAMI VE ANLAMA DENEYİMİNDEKİ ROLÜ

Yakup KAHRAMAN*

ÖZ

Gelenek modern düşüncenin zaman ve mekân üzerinde hâkimiyet kurarak yapay noktalar belirlemesiyle birlikte geçmişte kalan amatör düşüncelerimizin bir bakiyesi olarak değerlendirilmiştir. Bireysel ve toplumsal farklılıkları ortadan kaldırıp evrensel bir epistemolojik kurgu oluşturmaya çalışan modern bakış açısı için gelenek üzeri örtülmesi gereken bir bilgi stoku olarak değerlendirilmiştir. Tarihsel bilinç sahibi düşünürler ise modern düşüncenin geleneğe bu bakışını eleştirerek geleneğin anlam dünyamızdan yalıtılabilecek bir şey olmadığını onu muhatap almamız gerektiğini belirtmektedirler. Fakat tarihsel bilinç de kendi bilincimizi bugünün zemininden yalıtarak geleneğe ait formları yakalayabileceğimizi düşünmektedirler. Bu yaklaşım ile modern bilinç ve tarihsel bilinç birbirine yaklaşmaktadır. Bu makalede her iki yaklaşımın geleneğe bu bakışları betimlenerek hermenötik bilincin bu yaklaşımlara eleştirileri ele alınacaktır. Ayrıca geleneğin bizim anlam deneyimimizi nasıl etkilediği hermenötik bakış açısı ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modern Bilinç, Tarihsel Bilinç, Hermenötik Bilinç, Gelenek.

THE MEANING OF TRADITION AND THE ROLE IN THE EXPERIENCE OF UNDERSTANDING

ABSTRACT

Tradition has been considered as a remnant of our amateur thoughts from the past, with modern thought dominating time and space and determining artificial points. For the modern perspective, which tries to eliminate individual and social differences and create a universal epistemological fiction, tradition has been seen as a knowledge stock that needs to be covered. Historically conscious thinkers, on the other hand, criticize this view of modern thought on tradition and state that tradition is not something that can be isolated from our world of meaning, and we should refer to it. However, historical consciousness also argues that we can capture the forms of tradition by isolating our own consciousness from today's ground. Modern consciousness and historical consciousness get close to one another with this approach. In this article, these views of both approaches to tradition will be described and the criticisms of hermeneutic consciousness to these approaches will be discussed. Also, it will be tried to reveal how tradition affects our experience of meaning from a hermeneutic perspective.

Keywords: Modern Consciousness, Historical Consciousness, Hermeneutic Consciousness, Tradition.

*Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Bayburt / Türkiye, E-posta: yakupkahraman@bayburt.edu.tr, ORCID:0000-0003-0152-9136.

Makalenin geliş tarihi: 17.08.2022
Makalenin kabul tarihi: 15.11.2022

Submission Date: 17 August 2022
Approval Date: 15 November 2022

1. Modernite'nin Geleneğe Bakışı: Geleneği Sabit Bir Rezerv, Steril Alakasız Tortular Yığını Olarak Değerlendirip Anlama Zemininden Yalıtma Çabası

Modern düşüncenin belirgin özelliklerinden birisi de insanın, kendisini tarihsel bütün etkilerden arındırıp geçmişten bağımsız, yeni ve farklı oluşumları meydana getirme yeteneğine sahip olduğunu varsaymasıdır. Bu bilincin oluşmasında doğa bilimlerinin genel-geçer, evrensel, kesin verilere ulaşmasını sağlayan yöntemlerle elde ettiği somut sonuçların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Modernite'nin zeminini oluşturan bu süreçte varlığa, insana ait bütün alanlarda genel bakış açısı değişime uğramıştır. Matematik, gittikçe daha fazla fizik bilimlerinin temel aracı olmuş, sonuçlar sayılarla ifade edilerek nitel değerlendirmelerin önemi azalarak bunun yerine niceliksel içerikler hâkim olmuştur.

Ölçülebilir, hesaplanabilir ve olgusallıkla sınırlı içerikle şekillendirilen doğa bilimleri doğru yöntemleri kullanarak varlığa ait daha önce hiç görülmemiş özellikleri ortaya çıkarmışlar ve bu özellikler sayesinde yaşamın bütün alanlarında gözle görülür iyileştirmeler meydana gelmesine büyük katkı sunmuşlardır. Bu pratikler modern düşüncenin şekillenmesinde önemli rol oynamış ve doğa bilimlerine ait aynı kuramsal zemin ile ahlak, bilgi, sanat, siyaset, varlık vb. alanlarda objektif, nesnel, evrensel gerçekliklerin ortaya çıkarılabileceği düşünülmüştür.

Doğa bilimlerinin alan ve içerik belirlenimine göre kendisini konumlandıran, niceliksel ölçütlerle dünyayı alımlayan modern düşünce, tıpkı doğa bilimlerinin fizik nesnelinde yaptığına benzer şekilde zaman ve mekânı istediği gibi sınırlandırabilen, hükmedebilen nesne olarak değerlendirmiştir. Bunun sonucunda epistemolojik temelli soyut, kuramsal tasniflerle anlam değerlendirmeleri yapılmaya başlanmış geçmişin bütün etkilerinden arındırılmış yeni bir anlam dünyasının oluşturulabileceği düşünülmüştür.

Ölçüm araçlarının gelişmesi, astronomi, tıp, kimya, fizik alanındaki gelişmeler, dönemin düşünürlerinin eskiye göre kendilerinin daha iyi, hakikate daha yakın olduklarına inanmaya başlamalarına neden olmuş böylece "modern" olan geçmişten zihinsel ve duygusal olarak kopuş yaşamaya başlamıştır. Eski yani geleneksel olanı batıl itikat, büyücülük, duygusallık ile özdeşleştiren modern, kendisini rasyonel ve eleştirel düşünen, olgucu konumunda değerlendirerek geleneğe karşı tavır değiştirme sürecine girmiştir.

Rasyonel düşünce ve empirik bilimle elde edilen iyi ve sınırsız faydalar ile ilerlediğini düşünen modern birey bu içeriği birey ve toplumların hayatlarını düzenlemesi gereken kuralların doğru kaynakları olarak görmüşlerdir. Bu epistemik dönüşüm geleneğin eleştirilmesinin en önemli sebebidir. Gelenek,

yaşlıların otoritesinin temelinde varolan bilgi olarak değerlendirilmiş ve rasyonel bilgi ve bilimsel prosedürün hâkim olmaya başladığı dönemde itibardan düşmüştür. Artık her bilgi, inanç, değer, rasyonalite ve empirik gözlem kurallarına uyum testi ile yeniden değerlendirilerek bu testi geçemeyen “eski” olarak nitelenip yaşamın dışarısında bırakılmıştır.

Gelenek zamanı geçmiş, aydınlanmamış, gerçeği dile getirmekten ziyade iradenin zorladığı ve bu yüzden toplumun sosyal, ekonomik ve politik hayatında önemli bir rol oynamayanları baskı altında tutan bir şey olarak tasavvur edilmeye başlanmıştır. Gelenek, tatmin olanlarca kendisine başvurulmuş ve tatmin olmayanlara karşı başvurulmuş otorite izlenimi vermektedir. Gelenek bu anlamda modernleşme sürecinde reddedilmeye başlanmıştır.¹

Rönesans ile başlayan ve 17. Yüzyılda yerleşik hale gelen düşünceye göre Antik dönemin en ünlü filozofları bile ortalama bir modern’den daha az bilgili idi. Grafton’a göre ‘modern’, kendisinden önceki dönemleri uzmanlığın değil köhneliğin simgesi olarak görüp modern bilimin daha üstün olduğunu kabul etmiştir. Ona göre: “modern dönemde yenilik, bir düşüncenin radikalliğine değil, geçerliliğine işaret ediyordu. Eski, kitabi bilginin aksine modern bilgi, sağduyu sahibi herkese her dilde -Fransızca, İtalyanca, Yunanca ve Latince- ulaştırılabilir. Buna uygun olarak yeni düşünürler ve bilim adamları, erkekler kadar kadınlara, kuramcılar kadar uygulayıcılara da hitap ettiler. Dünya artık sadece Latince yazılmış bilim kitapları vasıtasıyla değil, doğrudan ulaşılabilir ve öğrenilebilir bir dünyaydı.”²

Coğrafi keşiflerle birlikte başlayan süreçte elde edilen yeni bilgiler ve tecrübeler ile otorite olarak değerlendirilen eski metinlerdeki bilgiler arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar Ortaçağ dönemi olarak adlandırılan tarihsel kesitte otorite olarak kabul edilen eski metinlere olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Böylece geleneğe karşı yeni olanın tarafında duran modern için ‘gelenek’, bütün gücünü eski metinlerden alan bir yapı olarak değerlendirilirken ‘yeni’, bu yapının karşısında kendisini deney verileri ve mantıksal süreçler ile konumlandıran durumundadır. Modern bilinç burada gelenek ile akıl, bilim arasında dikatomik bir ilişki kurarak bu ilişkinin negatif tarafına geleneği yerleştirmiştir. Bunun ötesinde gelenek ile dini, hurafeyi, bilgisizliği akıl ve deney ile de özgürlük, eşitlik, doğru bilgiyi birbirleriyle ilintilemiştir.

¹ G.F. McLEAN, “Yaşayan Düşünce Olarak Gelenek: Hans Georg Gadamer”, *Bilimname*, Sayı: VI, Çeviren: Hafsa Fidan, 2004, s.26.

²Anthony Grafton, *Yeni Dünyalar Eski Metinler*, Çeviren: Füsün Savcı, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004, s.10

Modern düşüncenin geleneğe karşı negatif tavır alışının en önemli sebebi bu geleneğin içeriği ile ilgilidir. Rasyonalite ve bilimsel bilgi ile geleneksellik ve cehalet birbirlerinin antitezi olarak değerlendirilmiştir. İlerlemeci yaklaşımın yaygınlaşması ile birlikte dogmaların eşlik ettiği yaşam modelinin yerine tercih edilen akılcı yaşam modeli geleneğin karşısında konumlandırılmıştır. Modern düşünce açısından gelenek aklın doğru kullanımı önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Yeni içerik ise bir takım geleneksel metinlerle oluşmayıp matematik ve doğa bilimlerinin yöntem ve verileriyle şekillenecektir. Bu içeriğin dışında kalan dogmalar da aynı kategoride değerlendirilmiştir.

Dogmaların doğasında rasyonel düşünme ve empirik gözlem olmaksızın elde edilen bilgiler bulunduğu için reddedilmiştir. Geleneğe mesafe alınmasının sebeplerinden birisi de dogmaların bu yapısı ve geleneğin bir parçası olmasıdır. Böylece bilgisizlik ve geleneksellik birbiriyle bağlantılı hale geldi; her ikisi de Avrupa'nın tiksinti duyulan eski rejiminin (ancient regime) unsurları olarak görüldü.³

Gelenek ile ilgili yapılan bu eleştiriler cehalete duyulan nefretle birleşince yeni modern anlayışı Berman'ın dediği gibi bir gelenek yıkma geleneği, bir karşıt kültür, bir olumsuzlama kültürüne dönüşmüştür. Bu yaklaşım kendi dönemine kadar gelen bütün değerlerin tümünü şiddetle yıkmak istemektedir.⁴

Sadece zaman ve mekânı istediği gibi bölebilen, sınıflayan, olumlayan veya olumsuzlayan değil aynı zamanda kendisinin zaman ve mekândan bağımsızlaşabileceğine dair inancı olan modern'in bakış açısı da bu kuramsal temelden hareketle ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan logos'a dayalı içerikten çok mitos'a dayalı içeriğin hâkim olduğunu düşündükleri zamanlarla ilişkilendirdikleri geleneği etkisizleştirmeye çalışan modern, geleneksele yahut eskiye karşıt bir anlam içermiş ve 16. yüzyıldan günümüze, "durmuş/bitmiş bir geçmişten bağımsız ve çağa ait olan", "önceki şeklinden başkalaşmış biçimde kullanımda olan", "günün ya da yakın geçmişin karakteristiği" gibi anlam içerikleri ile tanımlanmıştır.⁵

Dawison'a göre "Sen 'modern' biri olarak geçmişteki her şeyden daha üstün olacaksın" diyen buyruk bugün ile geçmiş arasındaki "bariyeri" geçmenin yasaklanmasına neden oldu. Bu buyruk modern öncesi düşünceye başvurmaya

³ Edward Shils, "Gelenek", içinde *İnsan Bilimlerine Prologomena*, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.149.

⁴ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çeviren: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.33

⁵Modern" maddesi, *The Oxford English Dictionary*, Vol. VI, Oxford University Press, Oxford, 1970, s.573.

yönelik her türlü girişimi apriori dışlıyordu. Eski zamanlarda hüküm sürdüğü iddia edilen ve artık aşılması gereken cehaletin bir daha yayılmasına hiçbir şekilde izin verilmemeliydi. Bu buyruklar da belirgin bir biçimde modern bir standart ürettiler: “Daha eski” bir şeyin yerine “daha yeni” bir şey getiren her eylem haklı görülecektir.⁶

İşte modern olanın olumlu bir anlam olarak değerlendirilmesi de bu eylemler üzerinden ortaya çıkmaktadır. Modern bilince ait bu konumlandırma onun en ayırıcı vasfıdır. Buna dikkat çeken Baudrillard’a göre modernlik kendisini eski veya geleneksel kültür olarak adlandıran unsurlarla karşıt konuma getiren medeniyet tarzının karakteristiğidir. Ona göre eski ya da geleneksel kültürlerin coğrafi ve simgesel çeşitliliği ile yüz yüze gelen modernlik, Batı’dan saçılarak kendisini tüm dünyaya homojen bir birlik olarak dayatmaktadır.⁷

Eski’nin gerçekten geçip gittiğine inanan modern bilinç kendi kontrolünde, kendisini merkeze alarak yaptığı tasarımın dışında eski’ye dair herhangi bir referans noktasına tahammül edemez. Bu bilinç eski’yi sabit, değişmeyen olarak niteleyip buradan kopmayı idealleştirmektedir. Tasarımcı modern bilinç bir bariyer inşa ederek eskiye dair hiçbir şeyin yeniye aktarılamayacağı bir durum ortaya konulabileceğine inanmaktadır. Bundan dolayı modern bilinç dairesel, diyalektik, ontolojik anlamın yerine ilerlemeyi esas alan doğa bilimlerine ait yöntem ile hiyerarşik anlam üretmeye çalışmaktadır.

Zamanı ve mekanı nesneleştirip bu boyutlara hakim olarak istediği sınırları koyabilen modern, varolan otantik durumdan sıyrılıp, eski olanı steril bir alana hapsederek zaman ve mekan üstü objektif ve nesnel bir noktadan bütün anlamı yeniden inşa edebileceği düşüncesine kapılmıştır. Bu düşüncenin sahibi olan modernler için gelenek, statik, bireyin ve toplumun gelişmesinde önemli bir engel olarak değerlendirilmekte idi.

Bu şekilde geleneği içerisinde yaşadıkları anlam dünyası ile bağdaşmayan tortular yığını olarak gören modern, modernite öncesi döneme ait bütün birikimi ileri derecede bozunuma uğramış katılar olarak görüyordu. Modern bilinç bu katıları bir an önce eriterek bunların yerine evrensel, nesnel, genel-geçer yeni katılar oluşturmaya çalışmıştır. Bauman’a göre bu katıları bir an önce eritme isteğinin en önemli amaçlarından birisi katılıkları kalıcı olacak, yani zaman içerisinde değişmeyeceğinden emin olabileceğiniz, dünyayı daha

⁶Andrew Davison, *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik*, Çeviren: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.46

⁷Jean Baudrillard, *Forget Foucault*, Semiotext, Newyork, 1987, s.63.

kestirilebilir, dolayısıyla daha katlanılır bir yer haline getirecek katılar keşfetmek veya sıfırdan üretmek isteğiydi.⁸

Bu bilişsel kırılma ile birlikte Avrupa'daki aydın kesim kendi varoluş şartlarını, geleneğin getirdiklerinden ayırıştırma/farklılaştırma çabasının bir sonucu olarak eski-yeni dikatomisi üzerinden gösterme ve bunun üzerinden kendilerini anlamlandırma çabası içine girmişlerdir. Buna göre eski yani geleneksel olan kitabi bilgilerle yetinen ve bunları olgusal düzeyine getiremeyen hurafelerle uğraşanların dönemidir. Yeni yani modern ise rasyonel ve empririk bilgi ile hareket eden anlamında kullanılmaya başlamıştır.

Geleneksel düşüncelerin tutarsız, değişken ve aldatıcı bilgilerden teşekkül ettiği önyargısıyla hareket eden modern düşünce zaman ve mekân değişkenlerini paranteze alarak bu yükten kurtulunabilecek yeni bir epistemoloji oluşturmuştur. Bu epistemoloji'nin kurucularından Descartes duyusal olanı dışta bırakarak kendisinde şüphe edilmeyecek açık seçik idelerden hareket eder. Böylece o, yeni herhangi bir yapının/inşanın ancak orada daha önce var olan her şeyi yıkarak baştan başlarsa gerçekten rasyonel olacağını düşünür. Bu doğrultuda kendisinden şüphe edilmeyen yeni bir başlangıç noktası bulmayı zorunlu bir amaç olarak değerlendiren Descartes'a göre, evrensel kesinlikler için geleneksel fikirlerin yadsınması ve aklın tarihsel koşullanmışlıktan soyutlanması gerekir.⁹ Ona göre:

"Söz konusu olan benim bugüne değin sıkı sıkıya sarılmış olduğum bazı fikirlerse, bana göre yapabileceğim en iyi şey hepsini topyekün ve bir kerede zihnimden söküp atmak, sonrada daha iyilerini, hatta belki de şu anki aklımın süzgecinden geçirdikten sonra aynılarını kabul etmektir. Çünkü eski binaların temellerine yapışıp kalmaktansa, zamanında henüz gençken doğru olup olmadığını hiç araştırmadan safiyane kabullendiğim ilkelere dayanmaktansa, hayatıma bir çeki düzen verebilmemin en iyi yolu bu olduğuna inanıyordum."¹⁰

Descartes'ın teorik zeminine büyük katkı sağladığı modern bilince ait bu refleksiyona göre birey hiçbir geleneksel forma sahip olmadan kendi gücüyle matematiksel kesinlik içeren tartışmasız yeni anlam formları üretmek dünyada mükemmel bir varoluş düzeyi yakalayabilecektir.¹¹

⁸Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, Çeviren: Sinan Okan Çavuş, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s. 27

⁹Max Horkheimer, *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*, Çeviren: Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 377-378.

¹⁰ Rene Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, Çeviren: Çiğdem Dürüşken, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2013, s.52-53.

¹¹ M. Ahmet Tüzen, "Aydınlanmacı Aklın Oluşumu", *Dört Öge*, Sayı:16, 2019, s.100.

Descartes, mutlak akılcı bir anlayışla evrensel bilginin üretimi için aklın, geleneğin etkisinden kurtulmasını gerekli görmektedir. Bu yaklaşımda anladığımız kadarıyla verili durumdan sıyrılabilme potansiyeline sahip akıl için gelenek mesafe alınabilecek nesne konumuna indirgenmiştir. Böylece doğa bilimlerinin varlıkları zaman ve mekan formlarından yalıtılarak bir tür “kendinde nesne” olarak tasarlaması gibi yaşamın bütün alanlarında benzer bir anlam inşası için geleneğe mesafe alınabileceği inancı yerleşmiştir.

Artık gelenek modern bilinç için müzede seyredilebilecek sınırları tayin edilmiş olgular yığından başka bir şey değildir. Müzedeki herhangi bir şey gibi değerlendirilen gelenek bütün canlı bağlarından koparıldığı düşünülen, tarih koridorunda yeri belirlenen sabit bir rezerv olarak tasarlanmaktadır.

2. Tarihsel Bilincin Geleneğe Bakışı: Geleneğin Nesneye Dönüşümü

Doğa bilimsel etki, bulunan yeni veriler ile geçmiş metinlerin örtüşmemesi, geleneğin, bütün köhnemişliğin, amatörce düşüncenin, gerçeklikten uzak ve irrasyonel öğelerin toplamı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Modern bilinç yapay bir ayırım yaparak üzerinde durduğu tarihsel zemini istediği gibi bölerek geçmişe ait olanı gelenek adı altında değerlendirip bir hat kurgulayarak geleneği bu hattın dışına atmaya çalışmıştır. Doğru bir ifade ile anlama deneyiminde geleneği otorite olarak kabul etmeyip dikkate almayabileceği yanılığına düşmüştür.

Tarihselci düşünürler ise insanın tarihsel/kültürel kimliğinden arınarak evrensel, nesnel, kesinlik içeren bilgiyi elde edebileceği gibi modern düşüncenin varsayımına eleştiriler getirip, geleneğin muhatap alınması gerektiğini söyleyerek özellikle doğa bilimsel zemin üzerinden insanın yaşam dünyasını anlamlandırma ve dizayn etme biçimini eleştirmişlerdir. Ayrıca bu düşünürler transandantal bir bilinç yerine otantik yaşamları dikkate değer bulup bu yaşamların anlaşılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Her bir yaşam çevresinin kendisine ait gerçeklikleri olduğunu fark eden tarihselci yaklaşım hakikatlerin hiçbir şekilde kontektsten bağımsız, önvarsayimsız tarzda an sich/kendilerinde kavranamayacağını savunurlar. Bu yaklaşıma göre yaşama dair her bir anlam dairevi parçalar ve bütünler mantığından koparılamaz. Onlar daima, bir parçasını teşkil ettikleri daha geniş bir kavramsal çerçevede icra ettikleri role göre anlaşılırlar.¹² Dolayısıyla tarihselci yaklaşım modern düşüncenin fizikalist yaklaşım içeren ve geleneği

¹² Brice R. Wachterhauser, “Anlamada Tarih ve Dil”, içinde *İnsan Bilimlerine Prologomena*, Çeviren: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 219.

etkisizleştirerek zihnin zaman ve mekân etkisini ortadan kaldırarak bağımsız apaçık doğruları tespit etme yeteneği olduğu iddiasını reddetmektedir.

Tarihselci bakış açısının doğru bir yaklaşımla üzerinde durduğu gibi biz din, eğitim, siyaset, sanat vb. fenomenleri toplumumuzda fonksiyonlarını icra etme şeklini inceleyerek anlayabiliriz. Yoksa bu fenomenlerin içerisinde oluştukları tarihsel sınırların dışında kendinde bir anlama sahip olmadıklarını varsayabiliriz. Böylece herhangi bir parça konumlandığı konteks itibarı ile bir anlam kazanır.

İnsanı ve ürettiği birikimi fizik nesnelere eşitleyip yapay belirlenimlerle anlamlandırma girişimine karşı çıkan tarihselci düşünürler yaşamın içerisinde yola çıkarak insana, topluma ve varlığa dair alanlarda anlama girişiminde bulunmuşlardır. Bu düşünürlerden Giambattista Vico, doğa bilimsel temelli akıl yürütmeler yoluyla yapılan çıkarımların, benzetmelerin, yaşam farklılıkları düşünüldüğünde bize gerçeği veremeyeceğini belirtir. Bunun en önemli sebebi ise her bir olayın kendisine ait bağlamının olmasıdır. Bu bağlam farklılığı benzer durumları yaşayan insanları anlamamızda birini diğerine kıyaslamamızı engellediği gibi aynı kişinin benzer durumları yaşasa bile zaman farklılığından dolayı mümkün değildir.¹³

Yaşamı anlamlandıran ve yönlendiren geçmişi, insan bilincinin mesafe alamayacağı önemli bir güç olarak değerlendiren Vico'ya göre Kartezyenler kendi yapmadıkları dünyayı bilmeye çalışarak güçlerini tüketmişler aynı zamanda insan egemenliğindeki tarihi yadsımışlardır. Hâlbuki insan kendi yarattığı dil, tarih, kurallar, ilkeler, din ve mitoloji çalışmaları ile hem kendisini hem geçmişini bilecek kapasitededir.¹⁴

Vico, insanın ürünü olan tarihe ve topluma dair bütün oluşumların o dönemki anlamlarının bugünkü bilincimizle yakalanabileceğini varsaymaktadır. Ona göre geleneğe ait bu unsurların tespiti özellikle dil çalışmaları ile açığa çıkarılabilecektir.¹⁵ Vico'nun ortaya koyduğu tarihselci yaklaşımda göre filolojik çalışmalar yoluyla geçmişe dair anlamın kesin bilgisine ulaşabiliriz.

İnsanın üzerinde durduğu anlam ufkunun gelenek zemininde şekillendiğini fark eden ve bu zeminin anlaşılması için çaba harcayan Vico'nun

¹³ Giambattista VICO, *On the Study of on Methods of Our Time*, Trans. E. Gianturco, D. Philip Verene, Cornell University Press, London, 1995, s. 32

¹⁴ Giambattista VICO, *On the Most Ancient Wisdom of the Italians : Unearthed from the Origins of the Latin Language*, Trans. L. M. Palmer, Cornell University Press, London, 1988, s.46.

¹⁵ Ayhan Bıçak, *Tarih Düşüncesi III Tarih Felsefesinin Oluşumu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s.121.

aksine modern düşüncenin geleneği işlevsiz bit tarih stoku olarak değerlendirmesinin en önemli sebebi evrensel ve nesnel ilkelerden hareket eden birey ve toplum ortaya koyma düşüncesidir. Farklı toplumların kendilerine ait gelenekleri ile oluşturdukları ahlak, bilgi, siyaset, hukuk, sanat yaklaşımlarını ortadan kaldırarak hiçbir toplumda ve bireyde farklılık göstermeyen bilgi ve değer üretebilmenin yolu ise gelenekten bağımsız, doğa bilimsel zeminden hareket etmektir. Modern bilincin bu bakış açısı geleneği müze olarak nitelenerek sadece bir takım fantastik simgelerin ve ritüellerin kaynağı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu şekliyle gelenek, birey ve toplumu oluşturan, anlaşılması gereken otorite olmaktan çıkarılmıştır. Modern bilincin bu çabasının diğer önemli sebebi ise geleneğin irrasyonel unsurları da barındırmasıdır.

Bu bakış açısına eleştiri getiren diğer bir tarihselci düşünür Herder, insanın kendi tikel kültürü ve bu kültür içerisindeki yaşantısının, sadece rasyonel değil irrasyonel olan duygu ve hisleri ve bütün bunları içeren gelişim evrelerini de içerdiğini ve asıl olarak bunların incelenmesi gerektiğini düşünmekteydi. Ona göre dil ve genel olarak bütün kültürel etkinlikler, insanın insan olma yolunda ortaya koymuş olduğu ürünler olduklarından, insanı incelemek demek, onun bu gelişim evrelerini incelemek demektir.¹⁶

Modern bilincin görmezden geldiği otantik yaşam ve bu yaşamın oluşturduğu farklı ufuklarla ortaya çıkan farklı gelenekler tarihselci yaklaşım için anlaşılması gereken bir yapıdır. Bu çaba içerisinde olan Herder, teorik akla dayalı objektiflik ve genelliğin birey ve toplum yaşamında doğru bir yaklaşım olmadığını düşünür. O, insani yapının her zaman ve mekân için farklı özellikler gösterdiğini bundan dolayı bu farklılığın hem korunması hem de anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır.

İnsanın kendi kaderini kendisinin çizebileceğini düşünen Herder'e göre tüm toplumsal durumlarda ve toplumlarda insan bir anlam boyutu içinde olmaktan başka hiçbir şeye sahip değildir. Bu anlam boyutunu ise insan yaşarken almaktadır ve tüm yaşama tarzlarına yön verirler.¹⁷

Herder, toplumların kendine özgü karakteristiklerinin, bu yapı içindeki biricik ve tekrar etmeyen özelliklerin karşılaştırılması yoluyla açığa çıkarılabileceğini, bunların hiçbir zaman, tüm çağları ve devirleri kuşatacak soyut bir kavramın, bir genellemenin altına konulamayacağına inanmıştır. O,

¹⁶ C. Frederick Beiser, "Enlightenment", içinde *Revolution and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought (1790-1800)*, Harvard University Press, 1992, s. 199.

¹⁷ G. Johann Herder, "İnsanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler", içinde *Tarih Felsefesi*, Çeviren: Doğan Özlem- Güçlü Ateşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.25.

insana, topluma ait özellikleri yalnızca kendi bulunduğu tarihselliğe özgü anlam ve yorumla dile getirebileceğini savunmaktadır.¹⁸ Ona göre her ulusun, her çağın ağırlık merkezi kendisindedir ve kendisi içindir. Her ulus, her çağ kendisine göre mutlu olur ve kendisine düşen ödevi kendine göre çözer.¹⁹

Hem insanların ve toplumların geçmiş özelliklerini anlamada hem de varolan varoluşsal durumları anlamlandırmada geleneğin mutlak etkisinin farkında olan tarihselci düşünürler yaşamdan ayrılarak masa başında yapılan anlama deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlanacağını görmüşlerdir.

Her türlü soyut şekillendirmelerin karşısında yaşama'nın kendisinden hareket eden Dilthey'da hiç bir düşünürün nesnel tine katkı sağlamayı amaçlayan Hegel'in yaptığı gibi, kendi özgül yaşama kavrayışına ait ölçütleri, bir gelenek içinde yer aldığını unutarak, tarihsel yaşama sokma hakkının olmadığını belirtir. Ona göre insan kendini ancak kendi tarihinden hareketle anlayabilir. Bu yüzden tarihsel bilinç kendisini, içinde bulunduğu geleneğin içe bükümlü tarihinden hareketle bir ilişki içinde anlar.²⁰

Zamana ve mekâna bağlı olmayan anlama biçimini eleştiren Dilthey'e göre suje, kendini, yine kendisi tarafından konulmuş şeyler içinde bağımsız ve soyut bir varlık olarak kavrayamaz. Tersine o, tarih tarafından belirlenmiştir ve onun tarafından tutuklanmıştır. Bu nedenle insanın hem kendini hem de evreni bilmesi tarihsel konumu yorumlamak yoluyla olanaklıdır.²¹

Dilthey, bireyin kendisini ve varoluşu bağımsız ve özerk olarak kavrayamayacağını ve tarih tarafından belirlenerek bu mevziden anlama deneyimini gerçekleştiren insanın kimliğinin de bu gelenek içerisinde oluştuğunu belirtir. O, geleneği yaşama ve anlama dair bütün sorularımızın cevabının bulunabileceği yer olarak görmektedir. Modern düşüncenin geleneği artık işe yaramayacak olan tecrübeler ve bilgiler yığını olarak görüp yapay bir sıfır noktası belirlemesinin aksine Dilthey'a göre insan geleneğin ördüğü bir çevre içerisinde yaşamaktadır.

Geleneği, tarihsel oluşumu insan varlığına ait bilme imkânımızın bize açtığı zemin olarak gören Dilthey burada modern düşüncenin duyusallık ve zihinsellik temelinde ortaya koyduğu zeminden farklı bir kurgu ortaya koymaya

¹⁸ Güçlü Ateşoğlu, "Herder'den Hegel'e Anahatlarıyla Tarih Kavramı", içinde *Tarih Felsefesi*, Çeviren: Doğan Özlem- Güçlü Ateşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.14.

¹⁹ Macit Gökberk, *Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.117.

²⁰ Doğan Özlem, *Metinlerle Hermeneutik dersleri II*, Notos Kitap, İstanbul, 2013, s.204.

²¹ H.Krings, H.- Baumgartner, H.M., "Bilgi Kuramı Tarihçesi", içinde *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, Çeviren: Doğan Özlem, , Ara Yayınları, 1990, s.211.

çalışmıştır. Çünkü ona göre insan kendi ürettiklerinden yola çıkılarak anlaşılabilir bir varlıktır. İnsan yaratıcılığıyla, bir sonsuz imkânlar alanında yaşar. Dolayısıyla bizim tanıyabildiğimiz insan, ancak gerçekleştirdiği imkânlarla sınırlı insandır. İmkânların gerçekleşme alanı ise tarihtir, günümüze kadar gelen gelenektir ve bu süreç asla sona ermez.²²

Geleneği insanın kişiliğinin ve anlama deneyiminin önemli bir parçası olarak değerlendiren dileneği muhatap alan Dilthey, tarihsellikten arındırılmış salt akıl ile geçmişin anlaşılmasının mümkün olmadığını farkındadır. Geçmiş ile gelenek ile bağ kurmayı sağlayacak olan şey yaşamadır. Dilthey insanın kendi ortaya koyduğu eylemlerin aynı zamanda diğer insanları ve olayları anlamasının önkoşulu olduğunu düşünmektedir. Dilthey bu şekilde kişinin diğer insanların psikik hallerine katılarak onların yaşam durumlarını rahatlıkla anlayabileceğine ve tarihsel bilgiye ulaşabileceğine inanır. O, bu şekilde oluşturulan tarihsel bilinç ile insanlığın tüm geçmişinin bilgisine sahip olabileceğinin sağlanabileceğini savunmaktadır.²³

Dilthey, tarihsel bilince dayalı olarak oluşturmaya çalıştığı tin bilimlerinin temelini bu yaklaşımla atmaktadır. O, kişinin tekil olarak kavradığı bu anlama biçimi ile birlikte geçmişin adetlerini, alışkanlıklarını, politik ve dinsel uygulamalarını da rahatlıkla anlayabileceğini varsaymaktadır. Bu anlama etkinliği ile birlikte Dilthey, geçmişin bütün kodlarının günümüzde, burada öylece görebileceğimiz fenomenler olarak kendisini ifşa edeceğini düşünmektedir. Dilthey, geçmişe ait objektif anlamı yakalayabilmek için zamanı aşmayı (paranteze almayı) gerekli görmektedir. Bu şekilde o, anlaşılmaya çalışılan çağın fikirlerini yakalayabileceğimizi savunur. Gadamer'e göre bu yaklaşım naif bir ön kabuldür. Ona göre önemli olan şey, zamansal mesafeyi/uzaklığı, anlamayı mümkün kılan üretici ve pozitif bir durum olarak görmektir. O genişleyen bir uçurum değildir; âdet ve geleneğin sürekliliğiyle dolu bir şeydir; çünkü geçmişten tevarüs eden her şey kendisini bize onun ışığında sunar.²⁴

İnsanın içerisinde bulunduğu tarihsel varlık alanında ürettiklerini değerli bularak bu üretilenlerin doğru bir anlama yöntemiyle günümüzden kalkarak anlaşılabilirliğini varsayan Dilthey'in de bulunduğu tarihselci yaklaşım,

²² Otto F. Bollnow, "İfade ve Anlama", içinde *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, Çeviren: Doğan Özlem, Ark Yayınları, 1995, 114-115.

²³ Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Çeviren: Doğan Özlem, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.83-84.

²⁴ Hans Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, cilt: 2, Çeviren: Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009, s.49.

kendi koşullanmışlığının farkında olmadan geleneği sınırları belirli bir nesne haline getirmektedir.

Bu bakış açısını eleştiren Gadamer'e göre tarihsel bilinç, ötekinin ötekiliğini, yani geçmişin ötekiliğini tıpkı Sen'i anlamanın Sen'i bir kişi olarak bilmesi gibi bilir. Tarihsel bilinç geçmişin ötekiliğinde bir genel yasanın örneğini değil, tarihsel bakımdan eşsiz bir şeyi arar. Tarihsel bilinç, ötekini tanıırken kendi tarihsel koşullanmışlığını bütünüyle aşma iddiasında bulunarak yanlış bir diyalektik görünüşe sürüklenir; çünkü deyim yerindeyse böyle yaparak aslında geçmişe efendi/egemen olmaya çalışır.²⁵

Tarihselci herhangi bir gelenek formunu ele alırken o geleneğe ait olguların, değer veya paradigmanın, sadece o zaman, o mekân ve o şartlar içerisinde ortaya çıktığını ve sadece o dönem için geçerli olduğunu düşünmektedir.²⁶ Bu formları bugünden bakarak yakalayabileceğini varsayan tarihsel bilinç modern düşünce ile kendisini eşitlemektedir. Tarihsel bilinç içerisinde bulunduğu önyargılardan bağımsız bir ufuk yakalayabileceğini düşünerek modern düşüncenin zaman ve mekândan yalıtılmış bilinç düşüncesi ile benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Bu şekilde tarihsel yaklaşım içerisinde bulunduğu geleneğin etkisini de fark edemeyecektir.

Gadamer'e göre kendisini böyle bir etkinin altında görmeyip yöntemsel prosedürlerin objektivitesine güvenen ve kendisini gelenekle canlı ilişkinin dışına yerleştiren kişi geleneğin anlamını tahrip eder. Ona göre geleneği anlarken, tarihsel bilinç, kaynaklarına yaklaşırken kullandığı eleştirel yöntemine, bu onun kendi önyargılarının ve peşin hükümlerinin işe karıştırmasını engelleyecekmiş gibi, bel bağlamamalıdır. Aslında o kendi tarihselliğini de düşünmek durumundadır. Bir gelenekte konuşlandırılmış olmak bilginin özgülüğünü kısıtlamaz, tersine onu mümkün kılar.²⁷

Tarihselci yaklaşım gelenek içerisinde oluşan anlamları ortaya koyarken üzerinde durduğu tarihselliğin farkına varmak zorundadır. Eğer üzerinde durduğu tarihsel konumu kavramadan geleneği anlamaya çalışır ve doğru anlamları yakaladığını düşünürse bu sadece bir illüzyondur. Çünkü ne üzerinde durduğu bilinç ne de bu bilinçle anlamaya çalıştığı gelenek sabit değildir. Bu bakımdan tarihselcinin genellik ve alışılmışlık gibi bir takım kriterler belirleyerek geçmişi anlama çabası modern bilinçle aynı düzlemde değerlendirilebilir.

²⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, s.138.

²⁶ Paul Hamilton, *Historicism*, Taylor and Francis e-Library, 2005, s. 2

²⁷ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, s.139

3. Hermenötüğün Anlama Deneyimine Bakışı Ve Bu Bakış Çerçevesinde Geleneğün Konumu

Kendi önyargılarının farkında olmadan objektif bir ufuk noktası keşfettiğini düşünerek geçmiş ve geleneği anlamaya çalışan tarihsel bakış açısı geleneğin ona ne söylediğini fark edemeyecektir. Gadamer'e göre geleneğin bana söyleyeceği şeyi görebilmemiz için açık olmamız gerekir. Geleneğe bu tarzda açık kişi, tarihsel bilincin aslında geleneğe hiç de açık olmadığını görür, fakat ayrıca metinleri "tarihsel olarak" okuduğunda onları daima, tarihçinin kendi bilgi kriterleri, gelenek tarafından asla sorgulanmayacak tarzda önceden baştan sona düzenlendiğini de görür.²⁸

Tarihsel bilincin ortaya koyduğu anlama prosedürü geliştirme çabasının yerine anlamının nasıl gerçekleştiğini sorgulayan ve anlamının temel zemini olarak geleneği gören hermenötik bilince göre ise anlamayı mümkün kılan en önemli faktör olarak geleneğin etkisi ile bakan zihin, bu etkiyi hesap dışı bırakarak geleneği anlamaya çalışırsa hem kendisinin üzerinde durduğu anlama zeminini hem de geçmişi kavramayı başaramaz.

Bir kişi geçmiş, geleneği anlamaya çalışırken en çok içerisinde bulunduğu kültürel ortamdan aldığı kanaatlerin direnci ile karşılaşır. Bu kanaatlere ait formların anlama deneyiminde kendilerini dikte etmeye çalıştıklarını fark ettiğimizde hermenötik bir bilince sahibiz demektir. Bu bilince göre içinde bulunduğumuz yaşam çevresini terk ederek geçmişe bakmamız mümkün değildir. Geçmişteki herhangi bir eserin veya olayın anlamını sadece kendi kavramları ile anlayamayız. Geçmişteki eserin "anlamı" kendisine bugün yöneltilen sorular kapsamında tanımlanır. Eğer biz anlamının yapısını dikkatlice inceleysek görürüz ki sorduğumuz sorular kendimizi anlama konusunda geleceğe yansıtabilecek şekilde sıralanmıştır.²⁹

Zaman ve mekân ile kayıtlı yaşam çevresine ait birikimin ufkumuz üzerindeki etkisini fark eden Heidegger'e göre Dasein kendi varlığını, özsel olarak daima ve öncelikle bir tutum içinde bulunduğu şu varolandan yani "dünyadan" hareketle anlama eğilimine sahiptir.³⁰ Dünyanın içerisinde varoluş eşiğinden geçen yani yaşamaya başlayan insan etrafındaki varlıklarla elde ettiği tecrübeler doğrultusunda kendisine bir anlam inşa etmektedir. Herhangi bir varlığa yönelirken, soru sorarken ise daima önceden kavrayışa sahip olduğumuz

²⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, s.140

²⁹ Richard E. Palmer, *Hermenötik*, Çeviren: İbrahim Görener, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 238.

³⁰ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, Çeviren: Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019, s.39.

bir birikimin yani geleneğin yönlendirmesi altında inşa faaliyeti yaparız. Bilincimizi tarihsel durumumuzdan yalıtarak varlığa objektif bir ufuk noktasından bakmamız mümkün değildir. Dasein kendisini tarihsel bir ortam içerisinde anlamaktadır.

Herhangi bir bilgi, deneyim ve kavrayıştan yoksun olarak kendi başına varolan bir varlığa anlamını içerisinde bulunduğumuz yaşam çevresinin bize verdiği ön anlamalar/önyargılar ile yaparız. Bizi varlık ile buluşturan bu yapılar toplumlara ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Buna göre herhangi bir birey herhangi bir konu seçerken, bu konuya nasıl tepki vermesi gerektiğini belirlerken bulunduğu zaman ve mekânın etkisi altında tercihlerde bulunur.

Diyebiliriz ki başından itibaren hayatımız sosyal ve tarihseldir; o daima diğer şahıslarla, çevre ile birlikte yaşanır. Bu kısmen öğrenme sürecimiz için de bu şekildedir. Bireyin şimşeği gördüğü ya da gök gürültüsünü duyduğu doğru iken, antropolojik çalışmalar şunu göstermektedir: insanlar ait oldukları kabileye göre aynı fenomenlere ya korku ya da mutluluk şeklinde tepki vermektedirler: onların temsil etme özellikleri kolektif bir karaktere sahiptir.³¹ Bireysel ve toplumsal hafıza, çevre ile etkileşimi sonucunda oluşturmuş olduğu tarihsel tecrübeler bağlamında oluşmaktadır.

İnsan içerisinde yaşadığı tarihsel birikimin sunduğu önanlamalar eşliğinde yorumlar yapmaktadır. Kavramlar, ritüeller, akıl yürütmeler, simgelerden oluşan bu kalıplar bilincimize yapılan katkılardır. Varlığın içerisinde onunla diyalektik kurarak kendi farkındalığını, otantikliğini oluşturan birey bu süreçte içerisinde bulunduğu geleneğin getirdiği olanaklardan bu şekilde yararlanmaktadır. O halde bizler, geleneği cisimleştiren toplumların birer parçası olarak var oluruz. Geçmişte kalan şey, gelenek içerisinde devredilir. Heidegger'e göre biz devredilmiş olan varoluş olanaklarını tekrarlarız. Bu tekrarlama ne geçmişe gidip geçmişte yaşayanların tecrübe ettiği şekliyle olanakları tecrübe eder, ne de geçmişini değiştirmemiş bir tarzda şimdiye taşır. Tekrarlama, geçmişin olanağını kendi varoluşumuza yönelik bir olanak olarak yansıtır.³²

Heidegger, geleneğin bizim varoluşu anlamlandırma ve yeni perspektifler kazanma sürecinde etkin rolünü kabul etmekle birlikte bireyin statik bir anlam deneyimi gerçekleştirmediğini ve pasif durumda olmadığını da görebilmiştir. Ona göre varlık anlayışı Dasein'in şu veya bu varlık minvaline bağlı olarak kendini geliştirdiği veya bozduğu içindir ki son derece zengin yorumlara

³¹ G.F. McLEAN, "Yaşayan Düşünce Olarak Gelenek: Hans Georg Gadamer", s.27.

³² Patricia Altenbernd Johnson, Heidegger Üzerine, Çeviren: Adnan Esenyel, Sentez Yayınları, Bursa, 2013, s.58,

sahip olabilmektedir. Felsefi psikoloji, antropoloji, etik, politika, edebiyat, biyografi ve tarih yazımı hep farklı yol ve çeşitli düzeyler izleyerek Dasein'ın tutum, kapasite, kabiliyet, olanak ve yazgılarını izlemiştir.³³

Anlamanın önyapılarını oluşturup bizim yorumlama yeteneğimizi doğrudan etkilese de şimdi'nin etkisinden dolayı geleneğin mutlak bir egemenliğinden söz edemeyiz. Hiçbir toplum veya birey yalnızca kendisine sunulan nesnelere, inançlar ve modellerle hayatta kalmayı başaramaz.³⁴ Geleneği de sadece bunlarla sınırlı olarak değerlendiremeyiz. Bulduğumuz bağlamın önemli bir etki unsuru olarak gelenek kendisini şimdi'nin içerisinde onunla diyalektiğe girerek farklı şekillerde göstermektedir. Geleneğin bu yapısal özelliği onun daima kendi varlığını bilincimizde hissetmemize neden olmaktadır.

Gadamer'e göre biz daima geleneklerde konuşlanmış durumdayız ve bu hiçbir şekilde araştırma nesnesine dönüştürülebilir bir süreç değildir yani geleneğin söylediği şeyi başka bir şey, yabancı bir şey olarak kavrayamayız. Gelenek daima bir parçamız, bir örnek ya da model, bir kavrayış türüdür; daha sonraki tarihsel yargımız onu bir bilgi türü değil, aksine gelenekle en derin/en sıkı ilişki kurma türü olarak görebilir.³⁵

Varolan gelenekten önyargılarımızı alırız. Fakat bu gelenek karşımızda somut bir bilgi otoritesi olarak kendisini göstermez. O, sınırları, etki alanı tam olarak belirli olmayan bir ilişkiler örgüsü olarak vardır. Kendisi bir nesne olmadığı ve hiçbir zaman nesnelleştirilemeyeceği için düşüncüyü nesnelleştirmeye yönelik hiçbir metot ona uygulanamaz.³⁶

Geleneği nesnel bir zemine yerleştirerek onu doğa bilimsel zeminde inceleyemediğimiz gibi gelenekle karşımızdaki bir nesne olarak da diyaloga giremeyiz. Biz geleneği daimi ve belirli bir şey olarak niteleyip ona sorular soramayız. Çünkü burada sabiteler vardır. Hâlbuki hem gelenek hem benim bilincim sabit bir nesne değildir. Tam burada Gadamer ufukların kaynaşmasından bahsetmektedir.

Ufukların kaynaşması tarihsel bir ufuk ile ilk kez bu ufuk içerisinde ortaya çıkan hakikat iddiasının belirli bir diyalog sonucunda mevcut ufuk içerisinde aşılmasıdır. Bu süreçte mevcut ufuk ile geçmişin ufku arasındaki farklar ortak bir zemin üzerinde açığa çıkarıldıktan sonra konuya ilişkin hakikatin bağlayıcı gücü nedeniyle aşılmaya çalışılır. Bu birlik, her iki bağlamın ortak bir konu (soru) üzerinde karşılıklı olarak test edilmeleri sonucu ortaya

³³ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s.39-40.

³⁴ Edward Shils, "Gelenek", s.172.

³⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, s.27

³⁶ Richard E. Palmer, *Hermenötik*, s. 239.

çıktığı için, daha önce hiçbirisinde açıkça var olmayan veya görülmeyen yeni (beklenmedik) bir bakış açısı yani ufuk olabilir. Bu yeni ufuk (birlik) geçmiş ve mevcut an arasındaki farklılıktan dolayı yeniden kendi içinde bölündüğünde (farklılaştığında), daha sonraki bir ufuk (birlik) için bir safha teşkil eder ve bu böyle devam eder.³⁷

Gadamer'in hermenötik ortam olarak nitelediği bu zeminde her yorum, geleneğe zımni bir katılıma göre değil yalnızca, aynı zamanda, bu geçmişin bizim bugünkü teorik ve pratik ilgilerimize nasıl uygulanabileceğine göre de gerçekleşir. Eğer biz zamansal isek, bu durumda, mevcut ilgilerimizi ve perspektiflerimizi görmezlikten gelebilen geçmişten kendimizi birden bire bütünüyle koparamayız. Geçmiş, steril bir alakasız olgular tortusuna ya da kemikleşmiş bir ortodoksiye dönüşmekten alıkoyan şeyin tam da bu uygulama ihtiyacı olduğu söylenebilir.³⁸

Varoluşsal yapımız üzerinde etkisi olan gelenek sabit bir nesne olmayıp diyalog halinde kendisini hissettirmektedir. Bu şekilde bizde ortaya çıkan anlam ufku gelenek ve şimdi arasında oluşan gerilimden doğmaktadır. Gadamer karşımızdaki bir kişi ile olan ayrımlarını belirleyemeyeceğimiz bir diyaloga girdiğimiz gibi gelenek ile de bu şekilde bir süreç yaşadığımızı düşünmektedir. Ona göre gelenek kendisini bir Sen gibi ifade eder. Sen bir nesne değildir; o bizimle ilişkiye girer. Bunun gelenekte tecrübe edilen şeyin öteki kişi durumundaki Sen'in kanaati olarak kabul edilmesi anlamına geldiğini düşünmek yanlış olur. Gadamer'in buradaki Sen'den kastı herhangi bir bireyin ufkundan bağımsız varolagelen anlamdır. Ona göre bundan dolayı Sen ile ilişki ve tecrübenin bu ilişkide mündemiç/içkin anlamı bize hermenötik tecrübe hakkında bir şey öğretiyor olmalıdır. Çünkü gelenek içinde yer aldığımız diyalogdaki hakiki partnerimizdir, tıpkı, Sen ile Ben arasındaki ilişkide olduğu gibi.³⁹

Gadamer'in bize ait bilinç ile geleneği müşahhas hale getirerek betimlediği Ben-Sen ilişkisi, beklenti ve uyumluluk arzeden bir ilişki değildir. Burada Sen olarak nitelendirdiği gelenek ile böyle bir diyalog hiçbir verimliliği olmayan sadece beklentiler dâhilinde bir anlam örgüsü ortaya çıkaracaktır. Hâlbuki Gadamer gelenek ile olan diyalogumuzda beklentilerimizin dışında belirginleşen anlamların olacağını ve zaten geleneğin verimliliğinin buradan kaynaklandığını söylemektedir.

³⁷ Burhanettin Tatar, "Hans Georg Gadamer ve Hakikat ve Yöntem Adlı Eseri", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:12-13, Samsun, 2001, s.295.

³⁸ Brice R. Wachterhauser, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 245.

³⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, s.135

Kanaatlerimiz aynı zamanda beklentilerimizi de belirlemektedir. Fakat farklı bir anlam perspektifini, geleneği anlamaya çalıştığımızda monolitik değil diyalektik bir sorgulama yaptığımızda beklentilerimizle örtüşmeyen şeylerin şokuna girme tecrübelerini yaşarız. Gadamer bu sorgulamayı bir eylem değil ıstıraba maruz kalma olarak değerlendirir. Ona göre bu sorgulama kanaatlerin değişmezliğine karşıt bir şey olarak nesneyi ve onun bütün imkânlarını değişken hale getirir.⁴⁰ O halde zaman içerisinde ortaya çıkan varlığın dinamik karakterinden dolayı modern bilincin ve tarihsel bilincin ima ettiği gibi sabit bir ufuk noktasından söz etmemiz mümkün değildir. Gelenek ile diyalog halinde olan ufkumuz herhangi bir güvenceden yoksun durumda ileriye doğru giden zincirin halkaları şeklinde değişik anlamları tecrübe etmektedir.

Geleneğin yaratıcı üretkenliği içerisinde varlık bulan bu anlamlandırma evreni, öznenin tüm çeşitliliği ile anlama nesnesine yönelik zihinsel çabasına eşlik eden bir zemin/perspektif yaratır. Özneyi kuşatan ve onu sarmalayarak anlam/anlamlandırma dünyasına dâhil eden bu perspektif, yorumsal otantisitesini tarihsel süreçte sistematik anlamalar ve yorumlamalar eşliğinde devşirmektedir. Böylece gelenek, bir anlam dünyası inşa etme yönündeki kurucu işlevi açısından bir hesaplaşma ve gerilim alanı olarak ortaya çıkmıştır.⁴¹

Hermenötik bilinç ile hareket edildiğinde ortaya çıkan anlama deneyiminde yöntemsel bir kesinlik olmadığı için geleneği sabit bir rezerv olarak kabul edip bize söyleyeceğini söylemiş bir platform olarak değerlendirilmemektedir. Bu bakış açısından bakıldığında gelenek bize her durumda söyleyecek bir sözü olan yeni, kuşatıcı ufukların temeli olarak da görülebilir.

Hermenötik bilinç için gelenek geçmişin bakiyesi olarak tanımlanıp belirli bir sınır çizilerek sadece araştırma nesnesi haline getirilebilecek bir şey değildir. Gelenek bize bir şeyler söyleyen bizi etkileyen ve bizim şimdiki anlayabilmemiz için kullandığımız kategorileri içerisinde barındırmaktadır. Bu da demek oluyor ki gelenek sadece geçmişin bir parçası değil bireysel ve toplumsal hafızamızın sürekliliğini sağlayarak daima bizim bir parçamız olmaktadır.

⁴⁰ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, C.2, s.149

⁴¹ Muharrem Kılıç, "Anlamın İnşası ve Anlama Etkinliği Bağlamında Geleneğin Sorunsallaştırılması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:22, 2010, s.118.

KAYNAKÇA

- Ateşoğlu, Güçlü. "Herder'den Hegel'e Anahatlarıyla Tarih Kavramı", içinde *Tarih Felsefesi*, Çeviren: Doğan Özlem- Güçlü Ateşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 9-23.
- Baudrillard, Jean. *Forget Foucault*, Semiotext, Newyork, 1987.
- Bauman, Zygmunt. *Akışkan Modernite*, Çeviren: Sinan Okan Çavuş, Can Yayınları, İstanbul, 2017.
- Beiser, C. Frederick. "Enlightenment", içinde *Revolution and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought (1790-1800)*, Harvard University Press, 1992, s. 189-215.
- Berman, Marshall. *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çeviren: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bıçak, Ayhan. *Tarih Düşüncesi III Tarih Felsefesinin Oluşumu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004.
- Bollnow, Otto F. "İfade ve Anlama", içinde *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, Çeviren: Doğan Özlem, Ark Yayınları, 1995, s.85-121.
- Davison, Andrew. *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*, Çeviren: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Descartes, Rene. *Yöntem Üzerine Konuşma*, Çeviren: Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Çeviren: Doğan Özlem, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gadamer, Hans Georg. *Hakikat ve Yöntem*, cilt: 2, Çeviren: Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gökberk, Macit. *Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Grafton, Anthony. *Yeni Dünyalar Eski Metinler*, Çev. Füsun Savcı, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Hamilton, Paul. *Historicism*, Taylor and Francis e-Library, 2005.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*, Çeviren: Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019.

- Herder, G. Johann. "İnsanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler", içinde *Tarih Felsefesi*, Çeviren: Doğan Özlem- Güçlü Ateşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.24-30.
- Horkheimer, Max. *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*, Çeviren: Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Johnson, Patricia Altenbernd. Heidegger Üzerine, Çeviren: Adnan Esenyel, Sentez Yayınları, Bursa, 2013.
- Kılıç, Muharrem. "Anlamın İnşası ve Anlama Etkinliği Bağlamında Geleneğin Sorunsallaştırılması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:22, 2010, s.117-126.
- Krings, H., H.- Baumgartner, H.M. "Bilgi Kuramı Tarihçesi", içinde *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, Çeviren: Doğan Özlem, , Ara Yayınları, 1990.
- McLEAN, G.F. "Yaşayan Düşünce Olarak Gelenek: Hans Georg Gadamer", *Bilimname*, Sayı: VI, Çeviren: Hafsa Fidan, 2004, s.23-40.
- Özlem, Doğan. *Metinlerle Hermeneutik dersleri II*, Notos Kitap, İstanbul, 2013.
- Palmer, Richard E. *Hermenötik*, Çeviren: İbrahim Görener, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Shils, Edward. "Gelenek", içinde *İnsan Bilimlerine Prologomena*, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.145-180.
- Tatar, Burhanettin. "Hans Georg Gadamer ve Hakikat ve Yöntem Adlı Eseri", içinde *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:12-13, Samsun, 2001, s. 277-306.
- Tüzen, M. Ahmet. "Aydınlanmacı Aklın Oluşumu", *Dört Öge*, Sayı:16, 2019, s.97-111.
- VICO, Giambattista. *On the Study of on Methods of Our Time*, Trans. E. Gianturco, D. Philip Verene, Cornell University Press, London, 1995.
- VICO, Giambattista. *On the Most Ancient Wisdom of the Italians : Unearthed from the Origins of the Latin Language*, Trans. L. M. Palmer, Cornell University Press, London,1988.
- Wachterhauser, Brice R. "Anlamada Tarih ve Dil", içinde *İnsan Bilimlerine Prologomena*, Çeviren: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.209-250.

GELENEĞİN ANLAMI VE ANLAMA DENEYİMİNDEKİ ROLÜ
*THE MEANING OF TRADITION AND THE ROLE IN THE EXPERIENCE OF
UNDERSTANDING*
Yakup KAHRAMAN